

El jaciment de Vilardida: de l'hàbitat de l'ibèric final a l'assentament tardoantic. Primeres valoracions dels darrers treballs arqueològics

Adrià Cubo Córdoba, Jordi Morera Camprubí, Tatiana Piza Ruiz¹

Resum:

El jaciment de Vilardida s'ubica al llogarret homònim, un nucli a cavall entre els municipis de Monferri i Vila-rodona, a la comarca de l'Alt Camp. La intervenció arqueològica es realitzà en el marc de la millora de la carretera C-51 al seu pas per aquestes poblacions, en una extensió propera al quilòmetre. L'indret ja havia estat localitzat a partir de diferents campanyes de prospeccions i sondejos, però se'n desconeixia l'abast real. A partir de la delimitació iniciada l'abril de 2017 es van poder identificar quatre zones amb restes arqueològiques: d'est a oest, es tractava d'un camí medieval que podia remuntar l'origen a l'època romana; una necròpolis tardoantiga; un hàbitat ibèric amb perduració als primers segles altimperials; i finalment, les restes d'una vil·la tardorromana i d'un assentament de l'antiguitat tardana. Les excavacions posteriors van determinar que els diferents sectors corresponien a un mateix assentament que des de les etapes ibèriques havia anat evolucionant al llarg del període romà. Finalment, la localització de dos enterraments dipositats seguint el ritual islàmic relacionava l'hàbitat de l'antiguitat tardana amb els primers segles altmedievals.

Paraules clau:

Vil·la romana, tardoantiguitat, necròpolis, parcel·lació, Vilardida.

1. Introducció

El text que es presenta a continuació té com a objectiu donar a conèixer els resultats obtinguts durant les últimes intervencions arqueològiques realitzades al jaciment de Vilardida (Alt Camp). Aquestes intervencions, que van afectar una superfície d'uns 35.000 m³, foren efectuades en diferents fases entre el març de 2018 i el juliol de 2019, i permeteren localitzar un important jaciment que presentaria una seqüència temporal que abastaria des d'època ibèrica fins l'època contemporània. En aquest ampli ventall cronològic de més de vint segles d'història, el jaciment passaria per tota una sèrie de fases evolutives que en cada cas es relacionen amb un context històric molt concret i

que són especialment interessants entre l'època ibèrica i l'antiguitat tardana.

Aquestes no són les primeres intervencions arqueològiques realitzades al jaciment de Vilardida, sinó que justament són les darreres de tot un seguit d'actuacions efectuades entre els anys 2006 i 2011, que en el seu conjunt van poder identificar el jaciment (Roig, 2011; Torrent/Segura, 2009; Pou, 2010).

Així mateix, i de forma generalitzada, cal advertir que gran part de la superfície d'aquest jaciment estava fortament arrasada pels conreus moderns que hi ha hagut, principalment de la vinya, i en molts casos l'estratigrafia associada de les estructures era gairebé inexistent.

---

1. Arqueòlegs.cat

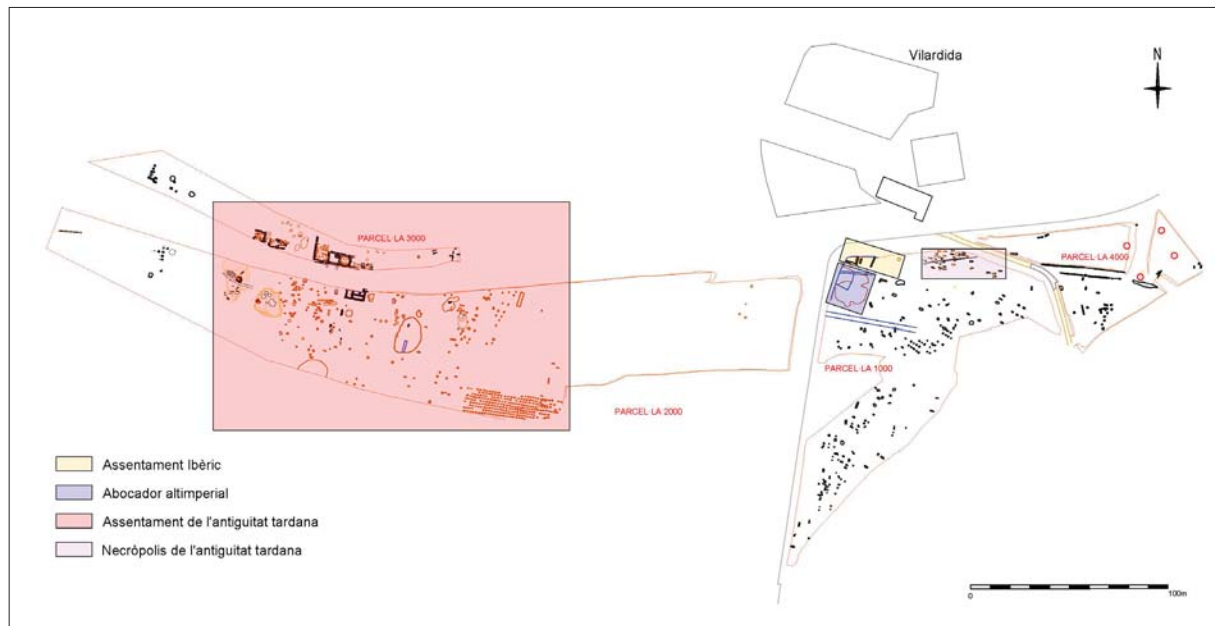

Figura 1. Planta general del jaciment

D'aquesta manera, la manca d'una seqüència estratigràfica clara fa que tot sovint hi hagi buits relacionals entre diferents estructures i elements. També cal considerar que moltes de les estructures localitzades tenien una continuïtat vers els límits de l'afectació, especialment a la part nord, a sota de l'actual carretera C-51. Així, mancaria encara per documentar una gran part del jaciment (possiblement bona part de l'hàbitat rural ibèric, la quasi totalitat de la *villa* altimperial, o la continuació de l'assentament tardoantic). Per tant, la zona intervinguda és una part de tot un gran conjunt amb unes característiques, implicacions i relacions molt més complexes, ja que les estructures d'hàbitat localitzades, en qualsevol de les seves fases, formen part d'uns assentaments de dimensions superiors i que, malauradament, durant l'última intervenció arqueològica no arribarem a determinar del tot.

2. Situació

El jaciment se situa al nucli de Vilardida, una entitat de població dividida entre els municipis de Montferri i Vila-rodonà, a la comarca de l'Alt Camp. S'ubica a ambdós costats de l'actual

traçat de la carretera C-51 (abans C-246) al seu pas per l'agregat de Vilardida.

Més concretament, la zona intervinguda es localitza a la part meridional del nucli poblacional, entre el pont del riu Gaià i un turó que s'aixeca al darrere de la població de Vilardida, al marge esquerre del riu, just a la zona de confluència entre la carretera C-51 i la T-204 de Montferri a Vilardida.

3. L'assentament rural d'època ibèrica (segles III-I aC)

La primera de les ocupacions documentades al jaciment de Vilardida l'hem de situar al període de l'ibèric final o l'etapa romanorepublicana i correspon a les restes d'un hàbitat rural del qual únicament es va poder identificar la part més meridional d'un edifici, les dimensions del qual no arribem a albirar, ja que restarien a sota la carretera C-51 i l'actual nucli de Vilardida, i unes poques estructures d'emmagatzematge.

Les restes d'aquest assentament ibèric, documentat només en una extensió d'uns 150 m², es diferenciaven a partir de la presència de diferents estructures que, en el seu conjunt,

s'haurien de relacionar amb una petita explotació rural de l'ibèric tardà. Respecte a això últim, seria justament la proporció de les tipologies ceràmiques, amb una molt notable majoria de peces ibèriques locals, la manca de materials i tècniques pròpiament romanes en l'edificació, i les tipologies constructives de les diferents parets, clarament de fàbrica local, fet que fa pensar que es tractaria d'un hàbitat de filiació ibèrica, el qual es podria haver generat o bé al segle III aC o bé ja dins del marc inicial de l'administració romana, a la primera meitat del segle II aC.

Pel que fa a la part de migjorn de l'edifici documentat en el context de l'última intervenció arqueològica, es pogueren definir parcialment tres àmbits, i els treballs arqueològics realitzats al seu interior ens permeteren detectar dos moments d'ús diferents: el primer, com dèiem, amb una cronologia poc precisa entre el segle III i la primera meitat del segle II aC i un segon que podríem datar a la segona meitat del segle II aC.

De la primera fase d'ocupació de l'edifici només en tenim dades cronològiques relatives, ja que no es conservava cap nivell fundacional que es pogués datar amb claredat. En qualsevol cas, d'aquests moments correspondria l'esquema tripartit detectat al seu interior, i les evidències arqueològiques de què disposem ens porten a pensar que les sales d'aquest sector correspondrien a espais encarats més a l'emmagatzematge o a la producció. En aquest

sentit, durant l'excavació es detectava una molt majoritària presència de grans contenidors, tenalles, àmfores ibèriques o àmfores itàliques, indicatius d'una prevalença en l'emmagatzematge. Així, caldria esperar que les parts més residencials, destinades a l'habitatge i a les ocupacions familiars i domèstiques, estarien a la part septentrional, més enllà dels límits de l'excavació.

Altrament, relacionada amb la primera fase d'ocupació de l'hàbitat ibèric, es va localitzar una sitja. Aquesta consistia en un retall excavat en el subsol, ubicat una desena de metres a llevant de l'edifici ibèric. Presentava un perfil globular de tendència bitroncocònic, i un fons pla ubicat a quasi 2,8 m de fondària.

Tot i la migradesa del material arqueològic recuperat en els estrats d'amortització d'aquesta sitja, per a nosaltres és significativa la total absència de materials ceràmics romans d'importació, típics a partir del segle II aC. Per això, pensem que s'ha de situar en un moment ampli d'entre el segle IV aC i principis del segle II aC.

Posteriorment, a partir de la segona meitat del segle II aC es documenten algunes transformacions en l'edifici, canvis que, en qualsevol cas, no van modificar ni la traça general d'aquest sector de l'hàbitat ni la seva funcionalitat, ja que durant aquest període sembla que aquests espais meridionals van seguir actuant com a espais productius i d'emmagatzematge. Si més no, això sembla indicar la gran presència de tenalles, gerres i àmfores recuperades.

Així mateix, una altra zona que pensem que també correspondria a aquesta primera fase d'ocupació del jaciment de Vilardida, i lligat amb la seva producció econòmica, és el conjunt d'alvèols que formarien part d'un petit parcel·lari, localitzat a uns centenars de metres del nucli de l'hàbitat ibèric, just a l'est de les estructures de l'assentament tardoantic. Estava conformat per 52 retalls, tots ells amb unes dimensions similars, d'entre 70 i 90 cm de llargada, i uns 30-35 cm d'amplada, distribuïts en sis llargues fileres. S'orientaven paral·lelament a 30° est respecte al nord cardinal, se separaven

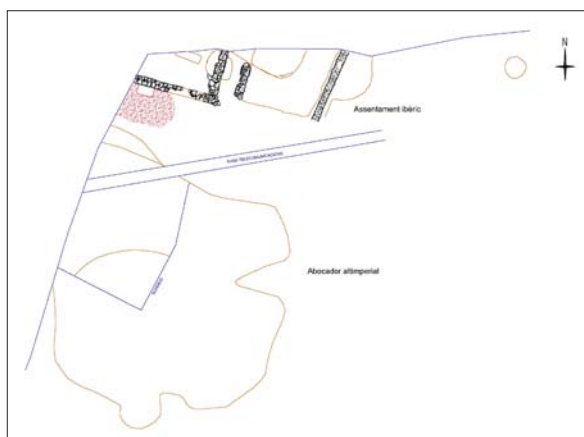

Figura 2. Planta general del sector ibèric

entre 2,3 i 2,7 m, i nosaltres les interpretem com les restes fossilitzades d'un camp de vinya d'època iberoromana, i que ocuparia una superfície mínima d'uns 500 m². L'orientació d'aquest camp és coincident amb les hipòtesis de centuriació de la segona meitat del segle II aC del camp de Tarragona (Arrayàs, 2002; Macias/Menchón, 2007; Palet, 2007)

En conclusió, ja sigui una petita explotació rural construïda al segle III aC, o aixecada en el marc inicial de l'administració romana, a la primera meitat de segle II aC, es correspondria a un hàbitat de filiació ibèrica. I en aquest sentit, s'ha de contextualitzar amb els assentaments rurals que comencen a aparèixer al camp de Tarragona a partir de l'ibèric ple, però sobretot amb molta força a partir del segle III aC. Són hàbitats més petits, d'abast familiar, encarats fonamentalment a la producció i a l'especialització. Així, exemples com els assentaments de Nulles, la vil·la de l'Argilaga, Mas Murillo (recollits a Canela, 2013: 97), el Fondo del Roig de Cunit (Asensio *et al.*, 2005: 473) o les Guàrdies del Vendrell (Rigo/Morer, 2007) demostrarien l'ocupació i explotació de l'espai agrari tarragoní. Però no només en l'àmbit dels cossetans apareix aquest fenomen, sinó que per tot el territori català es documenten aquestes petites granges (Nolla/Palahí, 2013; Sánchez, 1987; Asensio *et alii*, 2005; Járrega, 2000; Olesiti, 2000 i 2010)

En el nostre cas, i tenint en compte el gran volum d'àmfora ibèrica recuperada a Vilardida, es podria plantejar que aquest assentament estigués completament especialitzat en l'explotació agrícola cerealística i vitivinícola.

4. L'ocupació alt imperial (segles I-III dC)

El segon gran moment d'ocupació que detectem al jaciment de Vilardida l'hem de situar de forma genèrica entre el canvi d'era i el darrer terç de segle III dC. De fet, és un horitzó que estructuralment s'infereix a partir del registre, però que no arribarem a visualitzar físicament ni a ubicar espacialment. En aquest sentit tot

un seguit d'evidències arqueològiques detectades al voltant de l'àrea d'ocupació ibèrica ens permeten parlar de l'existència d'un hàbitat continuador de l'explotació rural republicana i que, hipotèticament, es podria identificar amb una *villa* situada al vessant ponentí del nucli de Vilardida.

En aquest sentit, entre els indicis arqueològics hauríem de fer referència a uns importants nivells d'abocaments que reblen un gran retall situat a pocs metres a migjorn de l'edifici ibèric. Tot i que només es va poder excavar parcialment, aquest retall presentava un diàmetre d'uns 20 m i una fondària de 2 m, i tal vegada correspondria a una petita depressió geològica modificada antròpicament. Es començà a amortitzar al segle II dC, i va quedar gairebé reblert a la segona meitat de segle III dC. La composició dels sediments de l'interior indicava que els nivells haurien provingut d'una zona incendiada i destruïda, i que eren abocaments intencionats. El més significatiu d'aquests estrats per a la qüestió que estem tractant és el material arqueològic recuperat. A part del volum ingent de fragments que hi havia en algun d'ells, moltes de les peces estaven quasi senceres i són una mostra molt clara de la vida quotidiana (ganivets, podalls, vasos, plats, gerres, olles, llànties...). També es va recuperar un gran volum de material constructiu (*tegulae*, *imbres*, revestiments, pedres de mides diferents amb morter de calç incrustat...). Conseqüentment, les característiques dels sediments i la composició pel que fa al material arqueològic indicaven que haurien de provenir d'un lloc relativament proper.

Així mateix, un altre element que es podria posar en relació amb aquest assentament és una sitja localitzada a una cinquantena de metres al sud-oest de l'edifici ibèric. Amortitzada en els segles II-III dC, era una estructura que per si mateixa ja inferiria un hàbitat proper, productor d'excedents agrícoles i amb capacitat emmagatzemadora.

Tot i que disposem d'altres elements que ens permetrien seguir definint aquesta fase d'ocupació altimperial, els que hem exposat aquí són els més evidents i per a nosaltres resulta obvi

l'existència d'un hàbitat que fos el centre neuràlgic de tots ells, generador de tota aquesta activitat antròpica detectada arqueològicament. Nosaltres proposem que es podria haver situat justament al subsol de l'actual nucli de Vilardida. D'aquesta manera, es podria pensar que en algun moment d'aquell període, entre els segles I i III dC, es va desenvolupar un assentament tipus vil·la a Vilardida.

Si fos així, el lloc de Vilardida seria un més dels casos en què l'evolució d'una primera instal·lació de caràcter indígena es transformà en vil·la romana a partir de la fase d'August o ja durant el segle I dC, i confirmaria que, almenys al Camp de Tarragona, aquest no fou un fenomen vinculat a l'època republicana, sinó que s'esdevingué a partir del Principat o ja en els primers moments d'època altimperial (Olesti, 1997; Revilla, 2008).

Pel que fa a la fi d'aquesta fase, nosaltres la situem a la segona meitat del segle III dC. I per a nosaltres, la datació i la seqüència estratigràfica ens suggereix ubicar els fets en uns anys on se succeïren uns episodis amb un fort impacte virulent a Tàrraco i al seu *territorium*. Ens estem referint a les penetracions franques de la dècada de 260 i 270 dC. En aquest sentit, la fi d'aquesta fase alt imperial ens ve donada per la localització d'uns pocs bocins de produccions africanes del tipus C i D, algunes àmfores bètiques del segle III dC avançat, o algunes peces tardanes de produccions africanes del tipus A i de cuina, que permetien situar la desfeta en aquella segona meitat de tercera centúria. I la configuració de l'estratigrafia, pròpia d'un incendi amb destrucció posterior (nivells de cendres, materials carbonitzats i recremats, o el material constructiu abocat), indicava que l'assentament hauria sofert un sotrac prou important per canviar radicalment les dinàmiques urbanes i constructives que havien existit fins a aquell moment, però segurament també les socials i econòmiques.

Com dèiem, aquest episodi de destrucció i d'incendi per a nosaltres es pot vincular a l'estada dels pobles francs a la ciutat i el seu territori. Sabem que la ràtzia del 264 tingué uns efectes devastadors per al Camp de Tarra-

gona, però també que una part dels invasors es quedaren posteriorment al territori durant uns quants anys, i que van continuar amb el saqueig. Des d'un punt de vista arqueològic, aquesta penetració està fortament testimoniada a Tarragona i també al seu *territorium* (Remolà, 2002; Járrega, 2008; Gorges, 2008; Teixell, 2012; Morera, 2012; Macias *et al.*, 2013). Tot i els dubtes que hi plantegen alguns autors (Chavarría, 2006; Nolla, 2008), i més enllà de les interpretacions que se'n puguin derivar, és indubtable que molts assentaments van passar per episodis de destrucció i abandonaments entre la segona meitat del segle III dC i principis del segle IV dC.

5. El segle IV. Període d'abandonament?

Després de la destrucció de la segona meitat del segle III dC, el lloc de Vilardida devia passar per un període de contracció i qui sap si d'abandonament. Evidentment, desconeixem què succeí amb les estructures de l'assentament imperial i, per tant, no podem parlar en termes categòrics de despoblament o abandonament total. Però les dades estratigràfiques sí que ens indiquen una molt forta disminució de les pràctiques agrícoles, potser fins i tot en termes d'abandonament del camp productiu. En aquest sentit comptem amb dos elements d'anàlisi, els quals, de fet, estan íntimament relacionats.

D'una banda, podem observar el comportament estratigràfic del gran retall localitzat a migdia de les estructures ibèriques. Després dels grans abocaments intencionats de segona meitat de segle III dC, es produí una paràlisi en l'activitat i es van generar tot un seguit de xaragalls, producte de fenòmens al·luvials torrencials, que deixaren petja en els sòls del moment. Posteriorment, es generaren tot un seguit d'estrats de formació lenta, de composició molt homogènia, amb materials molt rodats i erosionats, fonamentalment d'època iberoromana. Per tant, es produí un procés de rebliment i de crescuda dels sòls, sense cap mena d'activitat antròpica.

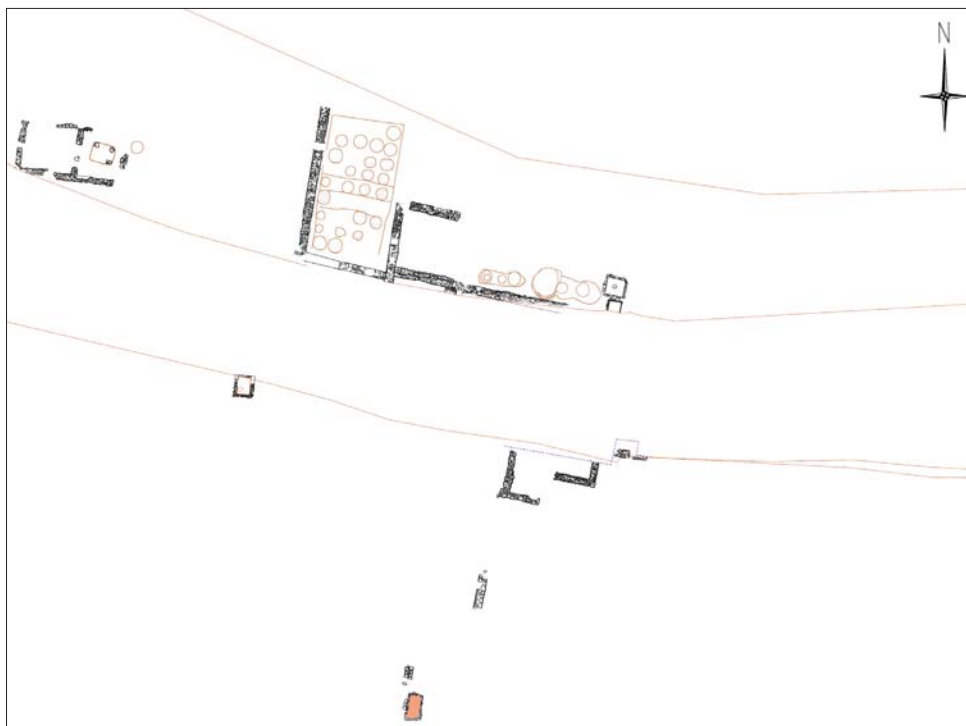
D'altra banda, els estudis sedimentològics² han demostrat que entre dos dels paleosols agrícoles datats en els segles v-vii dC i i-iii dC, s'originà un nivell intermedi, amb una potència variable d'entre 50 i 70 cm, que s'interpretava com un nivell al·luvial i de formació lenta, producte de la continuada sedimentació, i amb una cronologia genèrica que podem situar entre els segles iii i v dC. Talment, un gran volum de peces del material arqueològic recuperat corresponien a fragments rodats d'època iberoromana.

Conseqüentment, aquestes dades es poden interpretar com un abandonament de l'activitat agrícola, almenys en la zona estudiada. Com dèiem suara, d'això no es pot inferir que la zona de Vilardida hagués quedat completament abandonada i descuidada entre la segona meitat del segle iii i mitjans del segle iv, moment en què s'inicia la següent fase constructiva de Vilardida, ja que no en tenim cap dada fefaent. Però sí que com a mínim existí una gran contracció i una molt important reduc-

ció de l'activitat humana. Amb més o menys lapse de temps i de més o menys durada, la crisi socioeconòmica, urbana i demogràfica de les *villae* que sofriren un impacte violent a la segona meitat del segle iii dC és un fenomen que es detecta a la majoria dels assentaments tarragonins (Chavarria, 2006; Gorges, 2008; Nolla/Palahí, 2013; Járrega, 2013), o també a la mateixa *Tàrraco*, la qual sembla que restà en precari i en estat de xoc fins a inicis del segle iv dC (Macias *et alii* 2013, Macias/Menchon, 2007).

6. Una explotació agrícola d'època tardoromana (segles iv-vi)

Com apuntàvem més amunt, la fase d'ocupació següent correspondria a una important reocupació del territori de Vilardida amb la construcció d'una *villa* d'època tardoromana, de la qual tan sols s'ha pogut identificar arqueològicament la *pars rustica*. Aquest complex

Figura 3.
Planta fase I

2. La realització d'un estudi sedimentològic i deposicional de la seqüència estratigràfica localitzada al voltant de l'àrea d'ocupació de l'assentament ibèric ha estat a càrrec dels arqueòlegs Dr. Josu Narbarte i Dr. Eneko Iriarte, de l'Euskal Erriko Unibertsitatea, i coordinat pel Dr. Oriol Olesti, de la UAB.

productiu, que es podria haver generat a partir mitjans segle IV, es trobava localitzat a la part més ponentina de l'àrea d'excavació, a tocar del riu Gaià.

D'aquest període formatiu, tot i que només en coneixem de forma parcial la planta, es defineix un gran edifici, potser distribuït en diverses ales, que podria haver incorporat al seu interior diferents espais de producció i emmagatzematge agrícola.

Aquest cos estructural central presentava unes dimensions conservades d'uns 32 per 26 m, prenent una distribució en planta quadrangular i ortogonal, amb una orientació cardinal que es desvia només 11° respecte al nord cardinal. Els murs d'aquest primer edifici eren construïts amb un doble parament de blocs de pedra i amb lligam d'argila. En aquest sentit, la localització d'una llarga traçada mural en sentit nord-sud a ponent, la qual s'amaga vers el límit septentrional del jaciment, podria indicar que tal vegada consistís en el tancament del flanc occidental. La manca d'estructures a la seva part interna podria estar mostrant la presència d'un pati al nord de les estances.

Entre els espais més ben conservats d'aquest període cal destacar una estança de planta rectangular localitzada a l'extrem més occidental de l'edifici central, a l'interior de la qual es van documentar diversos encaixos de *dolia defossa* disposats regularment i que, en el seu conjunt, ens permetrien interpretar aquest espai com una àrea d'emmagatzematge agrícola.

No obstant això, val a dir que la resta dels espais d'aquest edifici, menys clars quant a comprensió, es defineixen a partir de les restes incompletes de diferents estances, a l'interior de les quals es van detectar diferents tipus d'estructures, pràcticament totes associades a algun dels processos relacionats amb la producció agrícola.

Així mateix, durant aquesta fase d'ocupació pensem que també devia existir una continuïtat constructiva cap a migjorn d'aquest edifici central, ja que la localització de dues estructures murals en aquell sector, inconnexes però tipològicament parelles, així ens ho fa pensar. Tanmateix, l'important erosió i arrasament esdevingut en aquesta àrea del jaciment ens

ha impedit detectar la morfologia que hauria tingut el sector.

Altrament, també disposem de diferents evidències que ens permetrien parlar de l'existència d'un *torcularium* relacionat amb aquesta fase d'ocupació. Es trobaria ubicat a l'est de l'edifici central, i podria identificar-se amb una construcció rectangular, de 8 m de llargada per 3,7 m d'amplada, i internament compartimentada en dos àmbits pràcticament simètrics a l'interior del qual únicament es va poder documentar l'encaix del contrapès d'un *torcus*.

6.1. Una època de grans transformacions (primera meitat del segle V - mitjans del segle VI)

A l'entorn de la primera meitat del segle V dC aquest primer establiment rural va patir una important transformació que implicà tant l'amortització de les estructures que el configuraven com la reestructuració dels seus espais edificats, i la creació d'unes noves àrees de producció i emmagatzematge. Respecte a això, l'element constructiu més destacat i rellevant d'aquesta nova fase d'ocupació és la utilització del morter de calç a les noves parets. Així, el nou entramat reticular de murs estarà realitzat en *opus caementicium*, amb uns gruixos força similars als que ja hi havia en la fase precedent.

En aquest sentit, s'observa clarament com el punt central d'aquestes transformacions serà el complex edificat de la fase anterior, però ara se'n canviarà completament la distribució i funcionalitat a partir de l'aixecament d'una nova xarxa ortogonal d'estructures, la qual presentava la mateixa orientació cardinal que les de la fase precedent. Així, la seva distribució donava coherència i connexió a les antigues parets, realçant-les o substituint-les, i creava una nova construcció de la qual tan sols hem pogut documentar les parts més septentrional i meridional, ja que la zona central restava amagada a sota de l'actual carretera. D'aquesta manera, s'han pogut identificar un mínim de vuit àmbits d'aquest període, dels quals en destaca un de planta quadrangular a l'exterior i un d'octogonal a l'interior, tal

Figura 4. Planta fase II

vegada la fonamentació de les restes d'un possible mausoleu.

De fet, val a dir que la manca de conservació dels nivells de circulació associats a aquesta fase d'ocupació ens ha impedit, en la majoria dels casos, conèixer les funcionalitats concretes de cada estança. No obstant, era evident que cap d'elles responia a espais de residència o d'àmbit familiar. Contràriament, les poques estructures arqueològiques que es poden posar en relació amb la funcionalitat d'aquest edifici són de caràcter productiu. Conseqüentment, i sota el nostre punt de vista, durant aquesta segona fase es devien continuar portant a terme les activitats pròpies d'una *pars rústica*.

Com dèiem, podem situar cronològicament el moment de construcció d'aquest complex edificat en un moment imprecís de la primera (a partir del 425) meitat del segle v. Precisament, és en aquest punt que caldria destacar la presència d'un forn de calç localitzat al sud-oest de l'edifici central, i amortitzat en aquells moments. Se situa en un punt on ja s'iniciava un pendent més brusc del terreny, i per tant, es devia aprofitar l'orografia mateixa per encabir-lo.

El forn de calç és una estructura cilíndrica i semisoterrada, possiblement de diversos metres d'alçada i una amplada d'uns 3 m, amb la boca orientada a ponent, i de cambra d'alimentació a la base. Les dimensions del forn el fan molt similar a molts dels que s'han documentat a Catalunya en el mateix període (Escala, *et al.*, 2015; Augé, *et al.* 2009; Sánchez/Vila, 1990; Revilla, 2015; Prevosti/Járrega, 2014; Bosch *et al.*, 2011).

En aquest sentit, l'estudi de les mostres de calç d'aquest forn,³ comparant-les amb les

Figura 5. Foto forn de calç i tomba

3. L'estudi, ha estat realitzat per l'arqueoespecialista Dra. Núria Guasch

mostres extretes dels murs de morter de l'assentament, ha determinat que des d'aquesta estructura s'hauria produït tota la calç necessària per portar a terme tant la reedificació de l'edifici central com la construcció de nous espais durant aquest període. I és més, l'estudi també ha revelat que es tractava d'una calç d'una gran puresa i qualitat, realitzada per un personal especialitzat i qualificat. D'aquí es podria deduir la gran importància econòmica que assoliria la *villa* en aquest moment, ja que no només va reformar la instal·lació, sinó que els seus propietaris es van preocupar perquè aquesta transformació es realitzés amb la màxima qualitat.

A més a més, d'aquesta fase d'ocupació cal destacar-ne la localització d'un enterrament en tègula a un parell de metres del forn de calç. Del sebollit se'n recuperà una sivella de bronze del cinturó, i l'estudi radiocarbònic oferí una cronologia de 377-474 cal AD. Tanmateix, la tomba tallava uns nivells d'amortització del forn. Per tant, la cronologia en aquest cas es podia acotar al voltant de mitjans del segle v dC.

A banda de les reformes detectades a l'edifici central, també es van poder observar importants transformacions al voltant de l'antic *torcularium*, que haurien ampliat de forma important l'activitat productiva i d'emmagatzematge portada a terme en aquesta àrea de l'assentament. D'aquesta manera, es van anul·lar completament tots els elements que anteriorment haurien format part de la sala de premsatge i, al seu lloc, s'hi va instal·lar un *lacus* i diferents *dolia*, que, tal vegada, indicarien l'existència d'una nova zona de transformació. Tanmateix, i per fer-nos una idea del fort arrasament al qual ha estat subjecte aquest jaciment, la localització tan sols d'una part de la solera d'aquest dipòsit ens estaria indicant que els nivells de circulació en aquest moment es trobaven a unes cotes força més elevades que les conservades.

Així mateix, durant aquest període, també es portà a terme la construcció d'un nou magatzem de *dolia*. Aquest magatzem, que no es va poder definir completament perquè els seus límits s'endinsaven per sota de la carretera actual, mostrava unes dimensions mínimes de 4,5 m d'amplada per 5 m de llargada, i es

definia a partir d'unes parets d'*opus caementicium*. Al seu interior es van documentar el que semblaven set fons de *dolia* de grans dimensions. Finalment, i completant aquesta àrea productiva, encara poguérem localitzar, just entre aquests dos cossos, un segon *lacus*. Talment, a l'exterior d'aquestes construccions, també es podrien haver creat unes petites àrees d'emmagatzematge a partir de la presència d'algunes sitges i encaixos de *dolia*.

Finalment, i en aquest sector de l'ocupació tardoromana, entre l'antic *torcularium* i l'edifici central es documenta un espai obert, d'uns 14 m d'amplada, on s'han pogut localitzar diversos retalls de grans dimensions, d'entre 3 i 6 m de llargada, que esdevenien petits abocadors de rebutjos domèstic d'aquesta fase d'ocupació.

Pel que fa a la part de migdia del gran edifici central, hem de mencionar l'existència d'un gran retall interpretat com un pou o cisterna, el qual estigué en ús i funcionament durant aquesta segona fase d'ocupació. Tot i així, cal dir que desconeixem el moment en què es construí, i és perfectament possible que ja s'hagués bastit durant la primera fase tardoantiga.

Es tracta d'una construcció que a la part més elevada és completament circular, d'uns 4 m de diàmetre, però que a mesura que guanya fondària va presentant una planta més quadrangular, de 3,2 m per 2,4 m. Nosaltres interpretem aquesta anomalia pel fet que no es va amortitzar tot de cop, sinó que es feu en un període més o menys llarg de temps. En tot cas, prou perquè s'anessin esllavissant i erosionant les parets fins a donar-li la forma circular. De manera general, podríem dir que els treballs arqueològics realitzats en l'interior d'aquesta estructura ens varen permetre arribar als 5 m de fondària sense haver pogut assolir el fons del retall, i vam posar fi en aquesta cota per perill d'esllavissades.

El conjunt de materials arqueològics recuperats en els diferents nivells que reblien l'estructura ens indica que la seva amortització es podria haver produït a partir de la primera meitat del segle VI. Destaquen diverses àmfores africanes Keay 35 o 57, àmfores orientals tipus LR 4A, les sigil·lades gal·les tardanes, *lucentes*, vaixel·la africana del tipus D, alguns fragments

de ceràmica comuna similar al tipus Oc/Gre 16 i, finalment, diversos fragments d'escudelles de vidre del tipus Foy 21a.⁴

Respecte a la interpretació d'aquesta estructura, la similitud tipològica i morfològica amb altres exemples del territori (Morera/Oller, 2019) permet inferir que pugui tractar-se justament d'un pou o cisterna. O sigui, una cisterna que per emmagatzemar l'aigua adequadament hauria de perforar el terreny fins anar

Figura 6. Cisterna

a buscar els sediments geològics impermeables. I seria en aquestes capes més subterrànies on acumularia l'aigua. Per tal que l'estructura fos estable, caldria un sistema de contenció dels perfils més superiors. De totes maneres no és descartable que es tractés d'un pou, això sí, de grans dimensions, que anés a buscar les capes freàtiques.

Així doncs, tenint en compte tots aquests factors, creiem que tot el conjunt descrit fins ara, des de mitjans del segle IV fins la primera meitat del segle VI dC, incorporaria tots els elements necessaris per correspondre a un centre especialitzat en la producció agrícola que probablement podria identificar-se amb la *pars fructuaria* d'una *villa* tardoromana. En aquest sentit, si bé en el context de l'excavació hem identificat molts espais productius, no se n'ha localitzat cap d'específicament residencial i destinat a l'*otium* dels propietaris, però és evident que una instal·lació productiva d'aquestes característiques ha d'estar relacionada amb una zona residencial. Així

doncs, d'això es pot deduir que la *pars urbana* s'ha de localitzar en un altre sector. I caldria anar a cercar la residència dels propietaris en un altre indret que per a nosaltres, i com hem anat dient al llarg d'aquest text, es trobaria als voltants de l'actual Vilardida.

Històricament, creiem que la creació del nou complex productiu també es podria posar en relació amb la reparcel·lació del territori documentat al lloc. D'aquesta manera, s'observa com totes les estructures murals d'època tardoromana, en qualsevol dels edificis on se situïn, presenten la mateixa orientació, ço és una desviació d'uns 11° est respecte al nord cardinal. Justament, aquesta és la desviació que presenta el riu Gaià en aquesta mateixa latitud. Per tant, es pot deduir que l'organització de tot aquest sector a mitjans de segle IV dC es va realitzar tenint el riu de referència, implementant un nou espai urbà i agrari que prenia el riu com a eix vertebrador. En aquest sentit, s'han pogut identificar tres parcel·lars de vinya localitzats al voltant de les estructures centrals d'aquest complex productiu. Tots mantenen la mateixa orientació que la xarxa estructural del complex productiu, cosa que podria indicar que s'organitzessin coetàniament, o en tot cas amb posterioritat al bastiment de l'assentament. En qualsevol cas, les restes de parcel·lars es

Figura 7. Foto aèria vinyes romanes

4. Volem agrair als arqueòlegs Dr. Francesc Rodríguez i Dr. Josep M. Macias la seva ajuda en la classificació dels materials ceràmics, i també a l'arqueòleg Joan Manel Coll el seu assessorament en la classificació i estudi dels vidres recuperats del jaciment.

disposen a banda i banda de la instal·lació, i en un dels casos observem com restava tallat per les construccions de l'assentament dels segles VI-VII dC. Així doncs, semblaria que s'haurien de situar en ple segle V dC.

Tot això fa que considerem arqueològicament aquest període d'un gran auge econòmic i social per als propietaris, els quals foren capaços d'iniciar la construcció del gran complex industrial, però també la reorganització de tot el camp circumdant. Aquest auge econòmic pensem que s'observa perfectament a partir de mitjans del segle V dC, durant la segona de les fases detectades.

Tal vegada podria sorprendre l'existència d'aquestes transformacions en un moment tan avançat, però molts autors defensen la vitalitat i dinamisme de les *villae* encara durant el segle V dC (Revilla, 2015; Nolla, 2008; Gorges, 2008), que queda reflectida en el decurs d'aquella centúria en un bon nombre de jaciments del camp de Tarragona (Macias/Menchón, 2007; Díaz/Macias, 2007; López et al., 2008).

7. L'assentament rural de l'antiguitat tardana (segles VI-VII dC)

Durant la primera meitat del segle VI dC es detecten algunes evidències al voltant del complex productiu d'època tardoromana que ens permeten parlar d'una nova evolució en les seves transformacions. A partir d'aquest moment s'inicia un procés de ruralització que comportà la readaptació i transformació dels antics edificis. Els canvis més aparents es detecten a l'exterior de les antigues construccions amb l'aparició d'unes noves àrees d'hàbitat, d'emmagatzematge i de producció que, en el seu conjunt, ens permeten definir un nou assentament rural que, sota un altre model d'explotació i ocupació del territori, anirà evolucionat fins al segle VIII dC.

De forma general, durant aquest període no es detecten grans reformes estructurals. De fet, desconexim què passà exactament amb els edificis de la fase anterior. Sí que podem estar segurs que continuaren dempeus i en

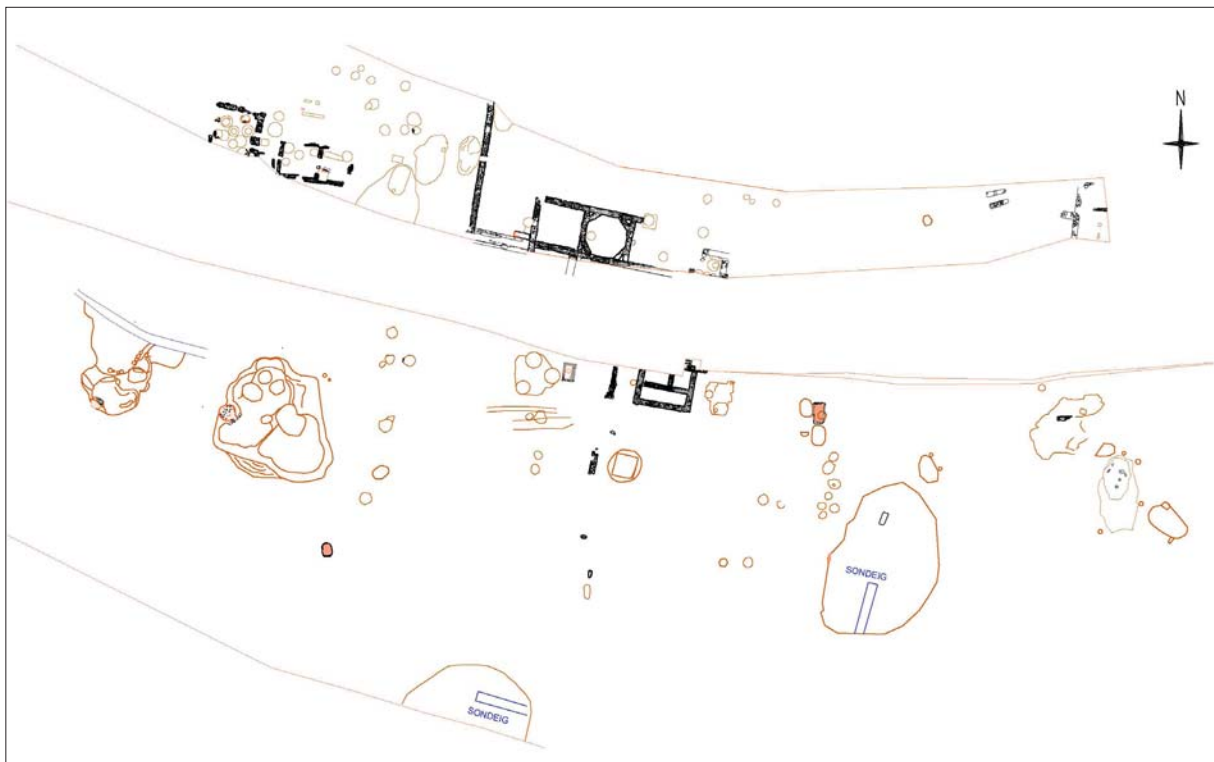

Figura 8. Planta general de l'assentament tardoantic

funcionament, almenys fins a mitjans del segle VII dC. Ara bé, tota activitat que hi hagués hagut abans va quedar abandonada. En aquest sentit, es constata principalment l'aparició d'una o diverses sitges a l'interior d'algunes dependències dels antics edificis productius, sempre excavades al costat d'un dels murs, indicant-nos una certa continuïtat d'ocupació respecte al període anterior i que, durant aquests moments, podria quedar reflectida en una compartimentació i fragmentació de l'espai construït. Tal vegada, mostrant-nos la presència d'unes primeres unitats domèstiques establertes a l'interior de les construccions d'època tardoromana.

Així doncs, i si comencem pels possibles espais d'hàbitat d'aquesta fase d'ocupació, es localitza una petita agrupació d'estructures a uns 40 m a l'est de l'edifici central que probablement formarien part d'una àrea habitacional molt més complexa del que nosaltres poguérem arribar a visualitzar.

Tot i això, es va poder identificar un gran retall de planta ovalada, d'uns 9 m de llarg per uns 5 m d'ample, orientat en sentit nord-oest-sud-est i, al seu interior, es detectaren diferents evidències d'organització estructural interna amb la identificació d'un petit fogar, diversos encaixos i uns grans blocs de pedra encastats en el subsol que podrien correspondre a les restes d'un possible mobiliari intern. Així mateix, al seu exterior es van identificar diversos forats de pal que de forma poc definida podrien marcar tant un possible tancament perimetral d'aquest espai com els elements de fixació d'una hipotètica coberta.

En darrer terme, i respecte a l'amortització d'aquest àmbit, pensem que s'hauria de situar a partir de mitjans segle VI dC. En aquest sentit, el material recuperat en aquests estrats, bàsicament compost per ceràmica comuna reduïda, ens ha permès identificar algunes olles i cassoles d'aquests moments. Una datació que quedaria complementada a partir de la identi-

Figura 9. L'àmbit subterrani del sector sud-oriental

ficació d'una escudella de vidre groc del tipus Foy 21a.

Tanmateix, al voltant d'aquesta estructura es detecten altres retalls de menors dimensions, les restes inconnexes d'una petita estructura mural i dues sitges que, de manera molt desdibuixada, ens permetrien acabar de definir aquest espai d'hàbitat.

Així mateix, cal destacar la localització de dos individus abocats a l'interior d'una d'aquestes sitges. Presentaven una disposició hiperflexionada, amb les cames flexionades posteriorment, i la columna corbada, per tal de poder-los fer cabre al seu interior. El primer a ser abocat corresponia a un individu adult d'uns 35-40 anys i de sexe indeterminat, al·lofís, situat al centre de la sitja. El segon, que es trobava per sobre de l'anterior, corresponia a un individu femení jove, d'uns 17-18 anys. La datació radiocarbònica realitzada en un d'aquests individus aportava una cronologia entre la segona meitat del segle VI i la primera meitat del segle VII dC (566-648 cal AD).

Tanmateix, aquest no seria l'únic cas on es podrien documentar individus abocats a l'interior d'una sitja, ja que s'han identificat dos exemples més en diferents àrees de l'assentament, i la seva datació també caldria situar-la en els segles VI-VII dC. En aquest sentit, la presència d'esquelets humans a l'interior de les sitges, deshumanitzats completament, no és exclusiu de Vilardida, i en els darrers anys s'ha anat constatant en diversos assentament de l'antiguitat tardana del territori català, i els autors que han treballat la qüestió vinculen el fenomen a l'existència d'una població esclava (Olesti, 2019; Roig/Coll, 2011C).

Per altra banda, a l'altre extrem de l'assentament, a uns 40 m al sud-oest de l'edifici central, es detecta una altra possible àrea d'hàbitat d'aquest període d'ocupació. Aquesta es defineix a partir d'un àmbit subterrani amb diferents estructures associades i per una alineació de forats de pal que podria definir algun tipus d'espai aixecat al costat d'aquesta estructura semienterrada.

L'àmbit subterrani presentava una planta més o menys ovalada, de 5,5 m de llarg per 4 m d'amplada, i al seu interior es va documentar un

forn domèstic excavat en el perímetre del retall i construït a mitja alçada respecte al seu sòl de circulació. Aquesta estructura de combustió, que se situava a migjorn, presentava una cambra de cocció de planta semicircular i secció lenticular amb una solera plana, construïda a partir d'una capa d'argila termoalterada amb pedres. Per la seva banda, la boca, de poc diàmetre i de perfil tubular, estava ubicada al sectorlevantí del forn. Així mateix, al seu interior es detectà un retall allargassat que potser es podria posar en relació amb l'encaix d'algun tipus d'estructura relacionada amb el mobiliari intern d'aquesta zona d'hàbitat.

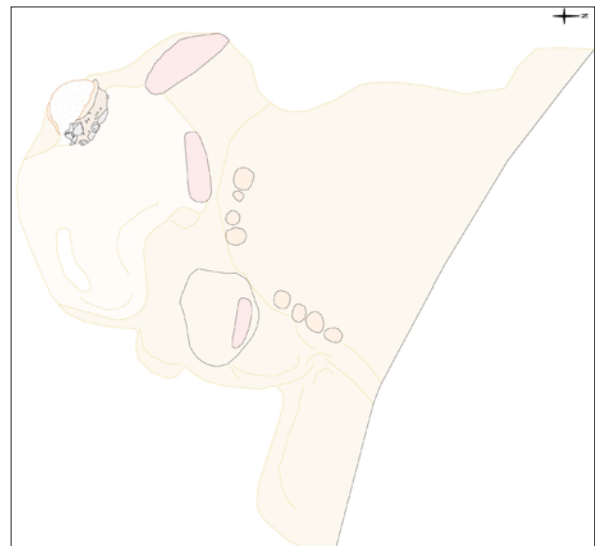

Figura 10. *Planta sector*

Finalment, en un moment que podríem situar entre la segona meitat del segle VI i la primera meitat del segle VII dC, i un cop l'àmbit del forn ja es devia començar a trobar en desús, s'aprofità l'esvoranc encara visible a ulls contemporanis per enterrar-hi diferents individus. En aquest sentit, el diferent ritus emprat en cadascun d'ells, però també les dades antropològiques dels sebollits ens estarien indicant les seves diferents condicions socials, i també unes realitats i processos de defunció del tot diferents si les comparem amb els enterraments de la necròpolis d'aquest període. Respecte a això, hem pogut detectar com a l'hora de realitzar alguns d'aquests enterraments es van aprofitar parcialment tant les parets laterals de l'àmbit

subterrani com altres retalls interns ja existents per encabir-hi els individus. D'aquesta manera, en dos dels casos documentats pensem que van rebre un mínim de tractament funerari, amb els cossos ben dipositats. No obstant, en el cas de l'enterrament doble detectat, s'observa com un d'ells va ser enterrat amb les mans lligades. Un fet que podríem considerar excepcional i potser fruit d'un fet puntual que, ara per ara, se'ns escapa.

La cronologia d'aquests enterraments ve marcada tant per les relacions estratigràfiques obtingudes en el context de l'excavació com per les datacions radiocarbòniques realitzades en dos d'aquests inhumats. Ambdós aporten una cronologia compresa entre la segona meitat del segle VI i la primera meitat del segle VII dC (562-651 cal AD i 552-648 cal AD).

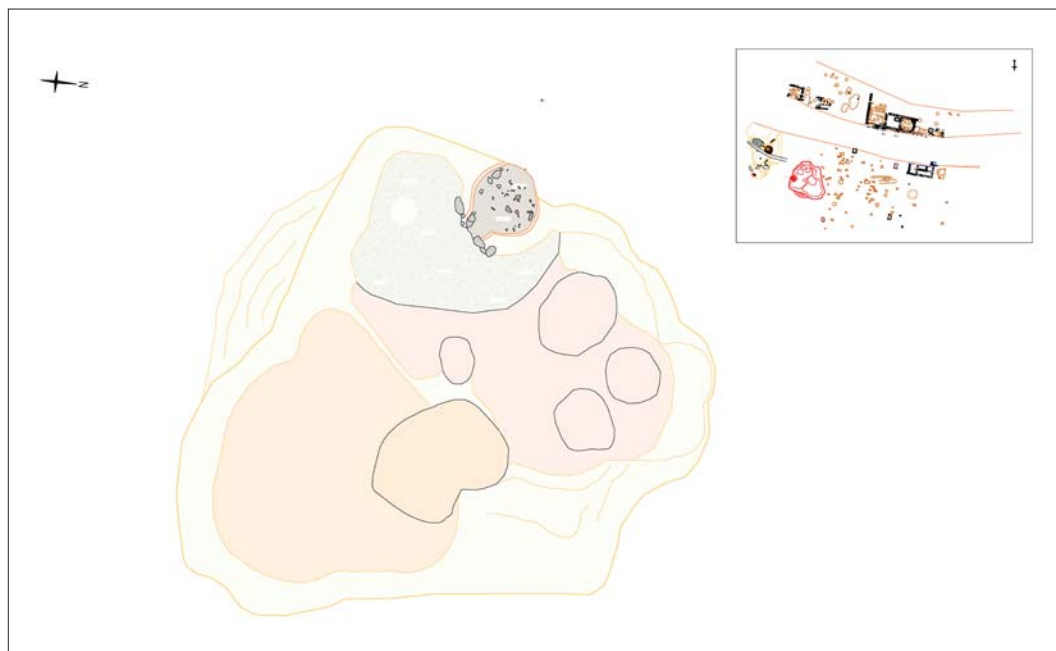
Així mateix, i disposats radialment respecte a l'edifici central, i mantenint una certa proximitat amb les àrees d'hàbitat, s'identifiquen uns grans àmbits subterranis amb forns associats, tots ells situats a la meitat meridional de l'àrea d'ocupació de l'assentament tardoantic, i dels quals només un es va poder excavar extensament. En els dos restants només es va poder realitzar un sondeig a l'interior.

D'aquesta manera, al sud-est de l'assentament es va poder identificar un gran retall de tendència circular, d'uns 15 m de diàmetre i

fins a 2 m de profunditat del qual es pogué detectar un mínim de tres moments d'ús al seu interior, el més rellevant dels quals giraria al voltant d'un forn de pa que podria haver estat en funcionament durant la segona meitat del segle VI dC.

Així, en el cantó de ponent del perímetre d'aquest gran retall es va documentar una estructura de combustió semiexcavada en el seu perímetre. Es tractava del forn i consistia en una estructura amb una cambra de cocció de planta esfèrica i secció lenticular que disposaria d'una solera plana, construïda a partir d'una capa d'argila termoalterada amb pedres i fragments de tègula disposats de forma plana en la seva superfície. La boca, de perfil tubular, presentava una reparació de les seves parets, ja que es van documentar un seguit de pedres que haurien reemplaçat la caiguda d'una de les parets d'argila originals del forn. I associades a l'estructura, al seu costat, es van documentar diferents llenques de cendres que s'haurien anat acumulant progressivament a partir dels diversos abocaments provinents de la neteja del forn.

Altrament, a l'interior d'aquest àmbit subterrani també es van detectar diversos retalls de tendència ovalada o circular que potser caldria interpretar com a encaixos d'estructures auxiliars, relacionades amb les activitats que es poguessin derivar del forn de pa.

Figura 11.
Planta forn de pa

Finalment, i quan el forn i el seu espai de treball ja es trobava en desús i parcialment amortitzats, vam documentar algunes evidències d'activitat a partir de la localització d'una petita cubeta de perfil circular i una bossada de cendres associada que ens fan pensar ja en un ús molt residual de l'interior del retall. A partir d'aquests moments s'hauria generat un lent procés de rebliment, amb deposicions al·luvials continuades en el temps que haurien amortitzat definitivament aquest retall a partir del segle VII.

Val a dir que aquest tipus d'espais productius no són del tot aliens en els assentaments rurals d'època tardoantiga, ja que comptem amb un bon grapat de paral·lels. D'aquesta manera, i sense voler ser exhaustius, aquest tipus d'àrees especialitzades —sovint identificades com a forns de pa (Roig, 2009)— s'han detectat en altres jaciments catalans (Coll/Roig, 2006; Barrasetas, 2007; Francès, 2007; Roig, 2009; Artigues/Coll, 2011; Escala *et al.*, 2015; Morera/Cubo, 2018).

Així mateix, tot i que no s'ha trobat cap construcció que es pugui relacionar amb una sala de premsatge, la localització de fins a tres *laci* d'aquest període, alguns d'ells amb encaixos de *dolia* associats, ens indicarien la continuïtat de la producció vitícola durant els segles VI i VII dC. A més a més, i en relació amb això, és probable que el magatzem de *dolia* d'època tadoromana encara estigués en funcionament durant aquest període.

D'altra banda, formant part de les àrees i estructures d'emmagatzematge d'aquestes fases de l'assentament, hauríem de fer referència a la localització de diferents agrupacions de sitges distribuïdes per diverses àrees de l'assentament i, si bé alguna d'aquestes ja es podrien haver començat a generar durant la fase d'ocupació anterior, ara es detecten amb més intensitat.

7.1. Segona meitat del segle VII – segle VIII dC

Finalment, la darrera de les fase documentades pel que fa al període tardoantic l'hem de situar en els segles VII-VIII dC. Es caracteritza per te-

nir trets de continuïtat vers el període anterior, però combinats amb algun element de canvi. De fet, ara les dades ja són molt fragmentàries i escadusseres, i la gran majoria ens provenen de l'existència de sitges d'aquest període. Des d'un punt de vista estructural desconeixem quasi completament els canvis que hi hagué. Ara bé, a tenor de la presència de sitges tallant algunes de les estructures de l'assentament cal pensar que algunes zones de la instal·lació ja havien quedat abandonades, i potser fins i tot reblides de sediments. Pel que fa als petits edificis de ponent, la identificació d'algunes sitges d'aquest període ens fa pensar que encara podrien estar en ús durant els segles VII i VIII dC.

Figura 12. Imatge de dues sitges d'aquest període d'ocupació

De la resta, només destaquen algunes petites agrupacions de sitges distribuïdes en diferents àrees de l'assentament tardoantic. Aquests petits grups de sitges podrien fer pensar en l'existència d'estructures d'hàbitat, potser fetes amb materials peribles, que haguessin continuat del període anterior, seguint el model autosuficient i atomitzat que ja s'havia iniciat en aquella fase. D'aquesta fase podrien ser dues rases localitzades al sector sud-occidental de l'edifici central, possiblement canalitzacions de desguàs en direcció a ponent. També a aquest moment es correspondria un enterrament doble localitzat a migjorn de l'assentament i que ha pogut ser datat entre la segona meitat del segle VII i la segona meitat del segle VIII (661-774 cal AD).

Ara bé, totes aquestes dades, en certa manera confirmen la continuïtat respecte al període anterior, però els fets que ens mouen a conside-

rar aquesta etapa com un període diferenciat es basen en l'aparició dels enterraments amb ritus islàmic localitzats a l'àrea nord-oriental de l'assentament. Aquests s'identifiquen amb dues tombes de fossa i planta ovalada, disposades lleugerament en sentit nord-est-sud-oest. Al seu interior s'hi van localitzar sengles in-

dividus en decúbit lateral amb el cap a l'oest i mirant cap a orient.

Pel que fa a la cronologia, presentaven un ritus funerari típicament alcorànic, i per tant s'hauria d'assumir una datació *post quem* d'ambdós a partir del 713-714, en moments de la conquesta àrab de la tarraconense.

Figura 13. Imatge d'enterraments andalusins.

En aquest sentit, podem avançar que l'estudi antropològic realitzat sobre aquests dos individus ha determinat a partir de la seva morfologia cranial que probablement provenien del nord-est d'Àfrica. Tot i així, la dada deixa la porta oberta que fos un individu migrant, o descendent de personatges que haurien migrat des d'aquells territoris. Hem de recordar que l'any 713 es produí la conquesta de Saragossa, i l'any 719 la de Narbona. Per tant, seria entre aquestes dues dates que es devia produir la conquesta de *Tàrraco* i del camp de Tarragona. Tot i que sembla que fou el berber Tariq ibn Ziyal qui s'apoderà de la ciutat de *Tarracona* entre el 713 i el 714 (Menchón, 2013), es considera que la definitiva ocupació i consolidació fou encapçalada i comandada pel valí d'al-Àndalus Al-Hurr ibn 'Abd al-Rahmān

al-Thāqāfi (Gibert, 2011). Res en sabem de si aquesta conquesta fou pacífica o violenta. En tot cas, al jaciment de Vilardida no s'hi han documentat indicis violents, i contràriament, sembla evidenciar-se una continuïtat d'ocupació més enllà d'aquestes dates. En qualsevol cas, aquest dos enterraments aporten noves dades sobre el procés de conquesta i islamització dels assentaments rurals després de la desfeta del regne got. De fet, aquesta continuïtat ja ha estat posada en evidència per alguns autors pel que fa al territori tarragoní (Menchón, 2013), així com a la mateixa ciutat de *Tàrraco* (Macias/Rodríguez, 2018).

En aquesta línia de continuïtat d'ocupació, durant aquests segles també s'hauria començat a formar una àrea funerària situada a uns 250 m del nucli de l'assentament d'època tardeoan-

tiga. En l'àmbit general i de contextualització, la necròpolis s'ubica en una zona lleugerament elevada, molt a prop del turonet de l'actual Vilardida, en un punt de solana, i segurament molt a prop d'una via important de comunicació, la qual uniria la via Augusta amb *Ilerda*. Tanmateix, val a dir que la necròpolis no està totalment excavada, ja que s'amagava per sota de l'actual carretera C-51. Si bé es podria haver començat a crear durant la segona meitat del segle VI, semblaria que el major gruix d'enterraments se succeïren entre els segles VII-VIII dC.

Es tracta d'un cementiri de 35 enterraments en què s'han localitzat 44 individus. Així, davant d'una gran majoria de tombes simples, també coexistien altres que poden presentar dos o fins i tot tres individus al seu interior. Tots els enterraments estaven alineats en diferents fileres, de tal manera que es deixaven uns corredors paral·lels d'accés, i s'orientaven en sentit est-oest.

A cap d'aquests enterraments es recuperà aixovar (excepte en una tomba en què es localitzà un podall d'usos agrícoles), d'altra banda un element força comú en les necròpolis rurals d'aquesta època (Sales, 1996; Chavarría, 2006; Ciurana, 2013).

Cal destacar que cap dels enterraments estava tallat o seccionat per un altre, i per tant semblava que es corresponien a un mateix horitzó cronològic. Per tant, cal pensar que les tombes originalment devien ser vistes i senyalitzades en superfície d'alguna manera, per tal d'impe-dir que nous enterraments poguessin alterar els ja existents, potser amb fites de pedra anepígrafes (Ripoll/Molist, 2012).

S'observen tres tipologies d'enterraments diferents. Una primera de fossa simple, en la qual el sebollit es col·loca a l'interior d'un retall ovalat. Una segona estaria formada per un sepulcre realitzat amb parets laterals de pedres petites que es col·loquen formant filades més

Figura 14. Imatge aèria

o menys regulars i capçades per sengles lloses de pissarra als peus i al cap respectivament. I finalment una última tipologia en què el sepulcre on es col·loca l'inhumat és format a partir d'una caixa de lloses de pedra, enclavades, i coberta per lloses a la part superior (no sempre conservades).

Cal destacar que absolutament tots els inhumats serien d'edat adulta. Els més joves serien un individu juvenil masculí d'uns 15-16 anys, i un altre també masculí d'uns 16-20 anys. La resta dels 42 individus tenen una edat compresa entre els 30 i els 50 anys. Això ens porta a dues conclusions. La primera és que no hi ha individus senils i, per tant, l'esperança de vida en l'edat adulta no era superior als 50 anys. I la segona és que probablement aquesta es corresponia amb una necròpolis de població adulta. La manca absoluta de nens perinatal, infantils, i fins i tot juvenils, en el marc d'una població i moment històric, recordem-ho, en què la mortalitat en aquestes franges d'edat era significativament elevada (sobretot perinatal) ens fa pensar que devia existir un altre cementiri especialment destinat a aquells períodes d'edat més primerenca. Val a dir que en època tardoromana i altmedieval no és estrany que els individus infants estiguin agrupats (Ripoll/Molist, 2012; López, 2012). Tanmateix, aquesta hipotètica «necròpolis infantil» no ha estat localitzada ni tenim indicis d'on es podria localitzar.

Pel que fa al sexe, s'han pogut distingir vuit individus masculins per catorze de femenins (de la resta fou impossible distingir-ne el sexe), un lleuger augment però que no creiem que sigui significatiu ni d'incidència valorativa.

En aquest sentit, la localització d'una gran zona funerària al voltant dels assentaments rurals d'època tardoantiga és un fet força ben conegut arreu de Catalunya, on en tenim diferents exemples tant a la Catalunya interior (amb una gran quantitat d'exemples a López, 2012), com en zones pirinenques (a les terres andorranes —Fortó *et al.*, 2012— o a les cerdanes —Mercadal *et al.*, 2009—, gironines —Nolla/Palahí, 2013; o els exemples recollits a Casas *et al.*, 2018), de la costa (Ca la Madrona

de Mataró, a López, 2012), a les zones preli-torals (necròpolis de Castellar, Can Gambús, Sant Menna i d'altres recollides a Roig/Coll, 2012), a o les terres lleidatanes (la Fogonussa —Escala *et al.*, 2015— Palous de Camarassa —Griñó, 2010) i tarragonines (Remolà, 2002). Tots ells, datats entre el VI i el VIII dC i d'altra banda, amb unes quantes desenes d'individus documentats, o fins i tot de centenars, com és el cas de les Gorges de Sant Julià de Ramis, amb 207 enterraments.

8. Conclusions

La intervenció arqueològica realitzada al jaciment de Vilardida ha posat de manifest una ocupació pràcticament ininterrompuda que es va estendre com a mínim des del segle III aC fins al segle X dC. Així mateix, tot i la continuïtat d'ocupació, també és cert que cadascuna de les fases arqueològiques identificades presenta unes característiques morfològiques i cronològiques molt particulars que en cada cas es poden posar en relació amb processos històrics molt concrets.

El primer gran horitzó cronològic l'hem de situar en el període de l'ibèric final o l'etapa romanorepublicana (segles III-I aC). Les restes arqueològiques atribuïbles a aquest moment són les d'un hàbitat rural identificat a partir de la presència d'uns àmbits excavats parcialment i la localització d'algunes estructures d'emmagatzematge que es relacionen amb una petita explotació rural de filiació ibèrica.

El segon horitzó cronològic és el que correspondria al període altimperial que, de forma genèrica, hauríem de situar entre el canvi d'era i el darrer terç de segle III dC. Com hem vist, tot un seguit d'evidències arqueològiques detectades al voltant de l'àrea d'ocupació ibèrica ens permeten parlar de l'existència d'un hàbitat continuador i que hipotèticament es podria identificar amb una *villa* situada al vessant ponentí del nucli de Vilardida.

Finalment, el següent gran horitzó cronològic identificat al jaciment cal situar-lo entre el baix imperi i l'antiguitat tardana i és, sens dubte, el més ben definit de tot el jaciment. Les

restes atribuïbles aquest període es relacionen amb un hàbitat rural, d'evolució històrica complexa, que presentaria diferents fases d'ocupació entre els segles v-viii dC.

Com hem vist, aquest centre productiu es podria haver generat a finals de segle iv dC o, més versemblantment, a principis de segle v dC, i correspondria a un centre especialitzat en la producció agrícola que probablement podria identificar-se amb la *pars fructuaria* d'una *villa* tardoromana. Així mateix, a partir del segle v dC s'han detectat unes importants transformacions en el conjunt d'aquest complex productiu que fa que considerem arqueològicament aquest període d'un gran auge econòmic, amb l'engrandiment i la millora d'aquest complex productiu.

No obstant això, des de la primera meitat del segle vi dC aquest primer establiment començaria a patir una important transformació que implicà tant la reestructuració dels seus espais edificats com la creació de noves àrees de producció i emmagatzematge. Així es va generar un nou tipus d'ocupació, amb més densitat d'estructures respecte a la fase anterior, que podria haver perdurat fins al segle viii dC.

D'aquesta manera, els treballs arqueològics realitzats en aquesta àrea del jaciment de Vilardida han aportat dades molt interessants sobre les importants transformacions que s'observen dins del món rural de finals de l'imperi romà amb la desaparició de les darreres *villae*, i amb elles el model imperial d'ocupació i explotació del camp i com aquestes són substituïdes per un nou tipus d'assentament rural de comunitats pageses, les quals podrien haver tingut continuat d'ocupació durant el segle viii dC.

9. Bibliografia

- ARRAYÁS, I. (2003). *Morfologia històrica del territorium de Tàrraco en època tardo-romana republicana o ibèrica final (ss III-I aC). Cadastres i estructures rurals*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Alberto Prieto Arciniega i defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona el setembre de 2002.
- ASENSIO, D.; CARDONA, R.; FERRER, C.; MORER, J.; POU, J.; SAULA, O. (2005a). «Noves dades sobre el nucli fortificat ilergeta dels Esticlells (Verdú, Urgell)» A: *XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, Món Ibèric als Països Catalans, Volum I, celebrat a Puigcerdà el 14 i 15 de novembre de 2003*, ed. I. d. E. Ceretans Puigcerdà i Andorra, pàg. 467-474.
- ASENSIO, D.; MORER, J.; POU, J. (2003). «La ciutadella ibèrica de Toixoneres (Calafell)» A: *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, ed. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona. Pàg. 265-279.
- AUGÉ, A.; LLINÀS, J.; MOIX, E.; SÁNCHEZ, M.; ZABALA, M. (2009). «Prehistòria recent i Antiguitat a Aiguaviva i Fornells de la Selva: les troballes arqueològiques a les obres del TGV», A: *Quaderns de La Selva*, 21, pàg. 175-194.
- BARRASETAS, M.A. (2007). *La Solana. Memòria de l'excavació arqueològica al jaciment (Cubelles, Garraf. Excavacions Arqueològiques a Catalunya 18*. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Generalitat de Catalunya.
- BOSCH, Francesc; DÍAZ, Moisés; MACIAS, Josep Maria (2011). «La vil·la romana de la Bruquera (Salou, Ager Tarraconensis): Avanç preliminar» A: *Actes del simposi: Les vil·les romanes a la Tarraconense. Implantació, evolució i transformació. Estat actual de la investigació del món rural en època romana*. pàg. 155-164.
- CANELA, J. (2013). «El poblament preromà en el marc de l'ager tarraconensis: el cas de les valls fluvials del Francolí i el Gaià», A: *Ager Tarraconensis 5. Paisatge, poblament, cultura material i història*. Tarragona pàg. 91-103.
- CIURANA, J. (2013). «Confessions religioses i rituals religiosos a la Tàrraco tardoromana», A: *Tarraco christiana ciuitas*. Documenta, 24 (Josep M. Macias i Andreu Muñoz eds). Tarragona, pàg. 181-190.

- CHAVARRÍA, A. (2006). *El final de las villae en Hispania (siglos IV-VII dC)*. Brepols Publishers.
- COLL, J.M.; ROIG, J. (2006). «La intervenció arqueològica als Horts de Can Torras (castellar del Vallès): un assentament del neolític i un vilatge de l'antiguitat tardana» A: *Tribuna d'arqueologia 2003-2004*. Pàg. 114-127.
- DÍAZ, Moisès; MACIAS, Josep M. (2007). «La vil·la romana de la Pineda/Cal·lípolis (Vilaseca, Tarragonès)» A: *El territori de Tàrraco: vil·les romanes del Camp de Tarragona*. Forum, 13, Josep Anton Remolà (coord.). Pàg. 133-151.
- ESCALA, O.; MOYA, A.; TARTERA, E.; VIDAL, A.; ARMENTANO, N.; NOCIAROVA, D. (2015) «La fagonussa (Sant Martí de Riucorb): iber, romans i visigots a la comarca de l'Urgell», A: *Tribuna d'Arqueologia 2012-2013*, pàg. 241-258.
- FORTÓ, A.; MAESE, X.; VIDAL, A. (2012). «Les necròpolis andorranes de l'Hort de l'Església (La Massana) del Camp del Perot i del Camp Vermell (Sant Julià de Lòria)». A: *Arqueologia funerària del nord-est peninsular (segles VI-XII)*. Monografies d'Olèrdola 3.1, Barcelona. Pàg. 221-235.
- FRANCÈS, J. (2007). *Els Mallols. Un jaciment de la plana del Vallès entre el neolític i l'antiguitat tardana (Cerdanyola del Vallès)*. Excavacions Arqueològiques a Catalunya 17. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Generalitat de Catalunya.
- GIBERT, J., (2011). *L'Alta Edat Mitjana a la Catalunya Central (segles VI-XI). Estudi històric i arqueològic de la conca mitjana del riu Llobregat*. Bellaterra. (Tesi doctoral inèdita).
- GORGES, J.G. (2008). «Les villae de Tarraconaise et villae d'Hispanie: quelques données pour un état de la question» A: *Actes del Simposi Les Vil·les romanes a la tarraconense. Implantació, evolució i transformació. Estat actual de la investigació en època romana. Celebrat a Lleida del 28 al 30 de novembre de 2007*. Pàg. 21-35.
- GRINÓ, D. (2010). *Memòria de la intervenció arqueològica d'urgència realitzada a la necròpolis de Palous (Camarasa, Lleida)*, lliurada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat el juny de 2007. Treball inèdit.
- JÁRREGA, R. (2000). «El poblament rural i l'origen de les villae al nord-est d'Hispania durant l'època romana republicana», A: *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló*, 21, 271-302.
- JÁRREGA, R. (2008). «La crisi del s. III a l'àrea compresa entre Tàrraco i Saguntum: aproximació a partir de les dades arqueològiques». A: *The Countryside at the 3rd century. From Septimius Severus to the Tetrarchy. Studies on the Roman World in the Roman Period*. Girona, pàg. 105-140.
- JÁRREGA, R.; (2013). «El poblament tardoantic al sector meridional de la tarraconensis (sud de Catalunya i nord del País Valencià): concomitàncies i diferències», A: *Ager Tarraconensis 5. Paisatge, poblament, cultura material i història*. Tarragona Pàg. 167-183.
- LÓPEZ, A.; FIERRO, J.; CAIXAL, A. (2008). «Les vil·les romanes al sector meridional de l'ager barcinonensis i al septentrional de l'ager tarraconensis» A: *Actes del Simposi Les Vil·les romanes a la tarraconense. Implantació, evolució i transformació. Estat actual de la investigació en època romana. Celebrat a Lleida del 28 al 30 de novembre de 2007*. Pàg. 125-143.
- MACIAS, J.M., MENCHÓN, J. (2007). *La vil·la romana dels Hospitals (El Morell, Tarragona). Un assentament de la via De Italia In Hispanias*. Col·lecció Hic et Nunc, 1, Tarragona.
- MACIAS, J.M.; MORERA, J.; OLESTI, O.; TEIXELL, I. (2013). «Crisi o invasió? Els francs i la destrucció parcial de Tàrraco al segle III» A: *Más allá de la batalla. La violencia contra la población en el mundo antiguo* (Jordi Vidal i Borja Antela, editores). Pàg. 193-214.
- MACIAS, Josep M.; RODRÍGUEZ, Francesc (2018). «Buscando el siglo VIII en el puerto de Tarracona: entre la residualidad y el desconocimiento» A: *Cerámicas altomedievales*

- en Hispania y su entorno (siglos v-viii)*. Pàg. 573-589.
- MERCADAL, O.; ALIAGA, S.; OLESTI, O.; SUBIRANAS, C. (2011). «L'organització eclesiàstica de la Cerritania entre la fi de l'Antiguitat i l'Alta Edat Mitjana» A: *Esglésies rurals a Catalunya entre l'Antiguitat i l'Edat Mitjana (segles v-x)*, Bologna.
- MENCHÓN, J. (2013). «De l'Ager Tarraconensis a la marca extrema d'Al-Andalus. Algunes reflexions entorn al (des)poblament del camp de Tarragona, la Conca de Barberà i el Priorat entre l'Antiguitat tardana i la conquesta feudal» A: *Ager Tarraconensis 5. Paisatge, poblament, cultura material i història*. Tarragona. Pàg. 57-74.
- MORERA, Jordi; CUBO, Adrià (2018). *Informe de les intervencions arqueològiques a la vil·la romana dels Castelletts*. Lliurat al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya el juliol de 2018.
- MORERA, J.; OLLER, J.; (2019). *Memòria de les intervencions arqueològiques al Castellot de Bolvir. Campanyes 2016 a 2018*, lliurada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya el juny de 2019. Treball inèdit.
- NOLLA, J.M. (2008). «El camp a època romana en els territoris de les civitates del nord-est del *conventus tarraconensis*» A: *Actes del Simposi Les Vil·les romanes a la tarraconense. Implantació, evolució i transformació. Estat actual de la investigació en època romana. Celebrat a Lleida del 28 al 30 de novembre de 2007*. Pàg. 83-97.
- NOLLA, J.M. ; PATIÑO, C.; SAGRERA, J.; VIVÓ, J. (2003). *La vil·la romana i el jaciment altmedieval de Sant Pere de Montfullà (Bescanó, Gironès)*. Col·lecció Estudis Arqueològics, 5.
- NOLLA, J.M.; PALAHÍ, LL.; (2013). «El paisatge del suburbium de Gerunda», A: *Ager Tarraconensis 5. Paisatge, poblament, cultura material i història*. Tarragona Pàg. 157-165.
- NOLLA, J.M.; PALAHÍ, LL.; (2018). «Tres vil·les republicanes a l'extrem nord-oriental de la Citerior», A: *RAP*, 28, Pàg. 47-62.
- OLESTI, O.; (1997). «El origen de las villae romanas en Cataluña». A: *Archivo Español de Arqueología*, 70, pàg. 71-90.
- OLESTI, O.; (2000). «Integració i transformació de les comunitats ibèriques del Maresme durant el s. II-I aC: un model de romanització per a la Catalunya litoral i prelitoral» A: *Empúries*, 52, pàg. 55-86.
- OLESTI, O.; (2010). «Urbanització, integració i gestió del territori al NE de la Península Ibèrica en època republicana (s. II-I aC)» A: *Time of changes. In the beginning of the Romanisation. Studies on the rural world in the Roman Period*, 5. Girona, pàg. 11-60.
- OLESTI, O. (2019). *Al basurero!: el tratamiento del cuerpo del esclavo romano y tardo-romano en algunos yacimientos rurales del NE península*, en premsa.
- PALET, J.M. (2007). «Formes del paisatge i trames centuriades al camp de Tarragona: aproximació a l'estructuració del territori de Tàrraco», A: *El territori de Tàrraco: vil·les romanes del Camp de Tarragona*. Forum, 13, Josep Anton Remolà (coord). 2007. Pag. 49-61.
- POU, R. (2010). *Memòria de la prospecció superficial i estudi de l'impacte sobre el patrimoni cultural (arqueològic, paleontològic i arquitectònic). Projecte de la carretera C-51 del PK 24+260 al 26+840. Tram Vilarodona. Variant Vilardida*, entregada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya l'agost de 2010. Treball inèdit.
- PREVOSTI, M.; JÁRREGA, R.; (2014). *Ager Tarraconensis 4. Els Antígons. Una vil·la senyorial del camp de Tarragona*. Documenta 16. Tarragona.
- REMOLÀ, J.A. (2002). «Centcelles y las villae de Tàrraco durante la Antigüedad tardía», A: *Centcelles, el monumento tardoromano. Iconografía y arquitectura*, (Javier Arce ed) Roma 97-112.
- REMOLÀ, J.A. (2007). «La vil·la romana de Centcelles (Constantí, tarragonès)». A: *El*

- territori de Tàrraco: vil·les romanes del camp de Tarragona.*
- REVILLA, V. (2008). «La villa y la organización del espacio rural en el Litoral central de Cataluña: implantación y evolución de un sistema productivo» A: *Actes del Simposi Les Vil·les romanes a la tarraconense. Implantació, evolució i transformació. Estat actual de la investigació en època romana. Celebrat a Lleida del 28 al 30 de novembre de 2007.* Pàg. 99-123.
- REVILLA, V.; (2015). «Territori, poblament i sistemes agraris al Penedès en època romana», A: *Actes de les Jornades d'Arqueologia del Penedès*, 2011. Pàg. 197-222.
- ROIG, J. (2009). «Asentamientos rurales y poblados tardoantiguos y altomedievales en Cataluña (siglos VI al X). A: *The archaeology of early medieval villages in Europe.* Documentos de arqueología e Historia 1. Pàg. 207-252.
- ROIG, J.; COLL, J.M. (2011c). «Esquelets humans en sitges, pous i abocadors als assentaments rurals i vilatges de l'Antiguitat tardana de Catalunya (segles V-VIII dC)», A: *Actes del IV Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna, celebrat a Tarragona el 2010.* Pàg. 75-83.
- ROIG, J.; COLL, J.M. (2012). «El món funerari dels territoris de Barcino i Egara entre l'Antiguitat tardana i l'època altmedieval (segles V al XII). Caracterització de les necròpolis i cronotipologia de les sepultures». A: *Arqueologia funerària del nord-est peninsular (segles VI-XII).* Monografies d'Olèrdola 3.1, Barcelona. Pàg. 373-401.
- ROIG, Josep Francesc, Còdex SCCL (2011). *Estudi arqueològic en el Projecte de millora general i condicionament entre El Vendrell i Valls. Carretera C-51. Vilarodona-Montferri. Alt Camp*, entregada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya el gener de 2011. Treball inèdit
- SALES, J. (1996). «El problema cronocultural de les necròpolis durant l'antiguitat tardana». A: *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXVIII. 1265-1279.
- SANCHEZ, E. (1987). *El poblament preromà al Bages: el poblament preromà a les valls mitjanes del Llobregat i del Cardener.* Manresa, Ed. Caixa de Manresa.
- SANCHEZ, E., VILA, G. (1990). *Memòria de l'excavació arqueològica dels forns romans de can Fonollet (Rubi, Vallès Occidental, lliurada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, treball inèdit.*
- TORRENT, Cèlia; Segura, Sergi (2009). *Estudi arqueològic. Variant de Vilardida. Carretera C-51 del PK 24+260 al 26+840. Vilarodona*, entregat al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya el març de 2009. Treball inèdit.